

Nader onderzoek beschermde soorten

in verband met de voorgenomen bouw van 55 woningen aan de Boerestreek te Appelscha

Rapport 2017-086

A.R. Balk
K.D. Jipping

koeman en bijkerk bv
ecologisch onderzoek en advies

Nader onderzoek beschermde soorten

in verband met de voorgenomen bouw van 55 woningen aan de
Boerestreek te Appelscha

Rapport 2017-086

A.R. Balk
K.D. Jipping

koeman en bijkerk bv
ecologisch onderzoek en advies

bezoekadres	oosterweg 127 Haren
postadres	postbus 111 9750 AC Haren
telefoon	050 8200018
telefax	050 8200013
email	info@koemanenbijkerk.nl
website	www.koemanenbijkerk.nl

Colofon

Opdrachtgever	Kroeze & Partners B.V. Houtdraaier 7, 8447 GG Heerenveen
Titel	Nader onderzoek beschermde soorten in verband met de voorgenomen bouw van 55 woningen aan de Boerestreek te Appelscha
Auteurs	A.R. Balk, K.D. Jipping
Datum	12 oktober 2017
Pagina's (inclusief bijlagen)	29
Projectnr	2017-107
Rapportnr	2017-086
Status	Definitief
Akkoord	G.J. Berg (adviseur ecologie)
Paraaf	

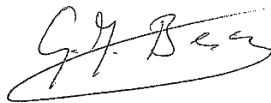

Foto omslag: noordelijk deel van het plangebied

Deze publicatie kan geciteerd worden als:

Balk AR en Jipping KD (2017) Nader onderzoek beschermde soorten in verband met de voorgenomen bouw van 55 woningen aan de Boerestreek te Appelscha. KenB rapport 2017-086. Koeman en Bijkerk bv, Haren.

© Koeman en Bijkerk bv / Kroeze & Partners B.V.

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever hierboven aangegeven en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Koeman en Bijkerk bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Koeman en Bijkerk bv is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede schade welke voortvloeit uit toepassingen van resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Koeman en Bijkerk bv; opdrachtgever vrijwaart Koeman en Bijkerk bv voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Inhoudsopgave

COLOFON	3
SAMENVATTING	7
1 INLEIDING	8
1.1 Achtergrond	8
1.2 Verantwoording en actualiteit gegevens	9
2 GEBIEDSBESCHRIJVING EN VOorgenomen WERKZAAMHEDEN	10
2.1 Plangebied	10
2.2 Uit te voeren werkzaamheden	10
3 AANPAK INVENTARISATIE	11
3.1 Relevante soorten	11
3.2 Methodiek vleermuizen	11
3.3 Methodiek jaarrond beschermde nesten	11
3.4 Methodiek eekhoorn	12
3.5 Methodiek levendbarende hagedis en hazelworm	12
3.6 Methodiek steenmarter	13
4 BETEKENIS PLANGEBIED VOOR BESCHERMDE SOORTEN	14
4.1 Vleermuizen	14
4.2 Jaarrond beschermde nesten	16
4.3 Eekhoorn	16
4.4 Levendbarende hagedis en hazelworm	16
4.5 Steenmarter	16
5 EFFECTBEOORDELING	18
5.1 Vleermuizen	18
5.2 Steenmarter	18
6 CONCLUSIES	20
6.1 Overtreding verbodsbepalingen	20
6.2 Maatregelen steenmarter	20
6.3 Aanbevelingen	20
7 LITERATUUR	22
BIJLAGE I WETTELIJK KADER	23

Samenvatting

In opdracht van Kroeze & Partners B.V., heeft Koeman en Bijkerk bv een nader onderzoek naar jaarrond beschermde nesten, vleermuizen, eekhoorn, steenmarter, levendbarende hagedis en hazelworm uitgevoerd in verband met de voorgenomen bouw van 55 woningen aan de Boerestreek te Appelscha. Ecologisch onderzoeksbureau FaunaX heeft in 2016 een quickscan verricht waaruit bleek dat nader onderzoek naar deze beschermde soorten nodig is.

De Wet natuurbescherming heeft als doel het voor de lange termijn beschermen van biodiversiteit. Sommige handelingen en ontwikkelingen kunnen de natuur schaden en zijn daarom krachtens de wet verboden. Is dat het geval dan moet er ontheffing worden aangevraagd voor het overtreden van een verbodsbepaling. Koeman en Bijkerk bv heeft op basis van veldonderzoek tussen mei en september de effecten van deze ingreep op de genoemde soorten onderzocht en beoordeeld of voor genoemd initiatief een ontheffing moet worden aangevraagd.

Jaarrond beschermde nesten, eekhoorns en reptielen zijn niet aangetroffen. Derhalve hebben de geplande werkzaamheden geen negatieve invloed op deze soorten.

In het plangebied zijn geen verblijfplaatsen of drukbezochte vliegroutes van vleermuizen aangetroffen, er is geen effect op het aanbod van verblijfplaatsen of op vliegroutes. Wel wordt het plangebied gebruikt als foerageergebied. Het foerageergebied betreft echter geen essentieel foerageergebied.

Vermoedelijk is één solitair mannetje steenmarter aanwezig in het pand. Het vernielen of beschadigen van een verblijfplaats van steenmarter is een overtreding van de Wet natuurbescherming (*Wnb art. 3.5.4v*). De provincie Friesland geeft echter aan dat steenmarter is vrijgesteld ten aanzien van ruimtelijke ontwikkelingen.

Tussen augustus en februari kan wat betreft de steenmarter gesloopt worden. Voor steenmarter dient het gebouw voorafgaand aan de sloop ongeschikt worden gemaakt zodat er geen steenmarter aanwezig is tijdens de sloop.

Indien de werkzaamheden met inachtneming van de in Hoofdstuk 6 genoemde maatregelen worden uitgevoerd wordt overtreding van verbodsbepalingen voorkomen. Indien niet aan genoemde maatregelen kan worden voldaan dient wel ontheffing van de Wet natuurbescherming te worden aangevraagd.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

In opdracht van Kroeze & Partners B.V., heeft Koeman en Bijkerk bv een nader onderzoek naar jaarrond beschermde nesten, vleermuizen, eekhoorn, steenmarter, levendbarende hagedis en hazelworm uitgevoerd in verband met de voorgenomen bouw van 55 woningen aan de Boerestreek te Appelscha. Ecologisch onderzoeksbureau FaunaX heeft in 2016 een quickscan verricht waaruit bleek dat nader onderzoek naar deze beschermde soorten nodig is. Het plangebied ligt in het westelijk deel van Appelscha. Het plangebied bestaat uit een miniatuurpark dat in 2007 haar deuren heeft gesloten. Sindsdien heeft er weinig tot geen onderhoud plaatsgevonden, waardoor het terrein overwoekerd is geraakt door vegetatie.

Bovenstaande soorten zijn soorten waarvan de verblijfplaatsen jaarrond beschermd zijn. Deze soorten zijn strikt beschermd onder de Wet natuurbescherming die met ingang van 1 januari 2017 van kracht is (bijlage I). Indien verblijfplaatsen van deze soorten voorkomen moet daarmee bij werkzaamheden rekening worden gehouden.

In dit rapport wordt verslag gedaan van het veldonderzoek naar het voorkomen van jaarrond beschermde nesten, vleermuizen, eekhoorn, steenmarter, levendbarende hagedis en hazelworm. Voor de in het plangebied vastgestelde soorten zijn de effecten van de werkzaamheden bepaald en is aangegeven of mitigatie nodig is en zo ja welke maatregelen daarvoor van toepassing zijn.

In dit rapport worden de uit te voeren werkzaamheden beschreven (H2) en wordt verslag gedaan van de methodiek (H3) bij de in 2017 uitgevoerde inventarisatie. De effecten van de werkzaamheden worden in beeld gebracht en getoetst aan de verbodsbepalingen uit de natuurwetgeving. Daarbij wordt ingegaan op de volgende vragen:

- Welke beschermde komen in het plangebied voor en hoe maken ze gebruik van het plangebied? (H4)
- Welke effecten op deze soorten heeft de ingreep? (H5)
- Kunnen de effecten een wezenlijke negatieve invloed op deze soorten hebben? (H5)
- Welke verbodsbepalingen worden overtreden, is voor het werk een ontheffing nodig? (H6)
- Welke maatregelen voor mitigatie (vermindering) en compensatie van schade aan beschermde soorten zijn noodzakelijk? (H6)

1.2 Verantwoording en actualiteit gegevens

Dit rapport is opgesteld op basis van het in 2017 uitgevoerde veldwerk, de huidige ter beschikking staande kennis en inschattingen van deskundigen. Het plangebied is onderzocht op vleermuizen in de periode april-september 2017. Het onderzoek naar vleermuizen is gebaseerd op het Vleermuisprotocol 2017. Voor detailinformatie inzake de onderzoeksmethodiek wordt verwezen naar Hoofdstuk 3.

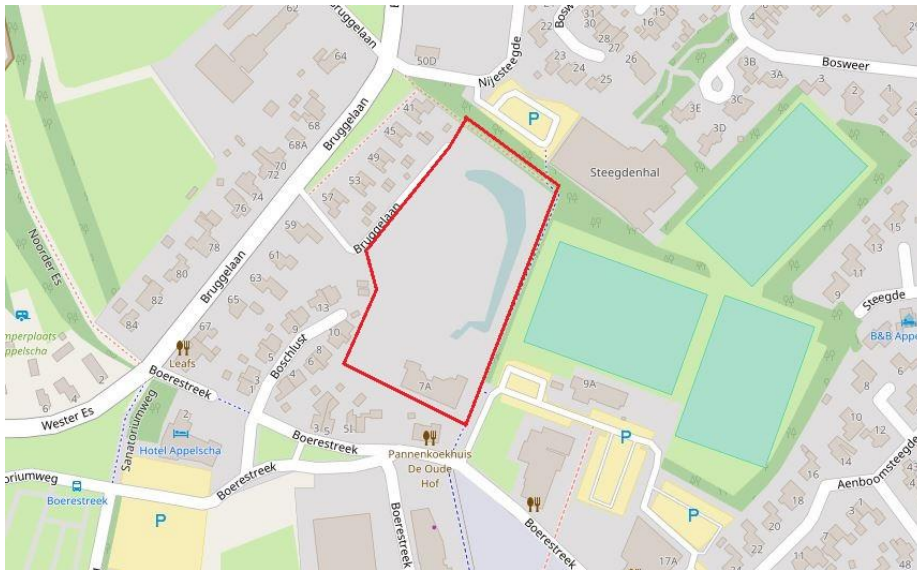
De conclusie in dit rapport is gebaseerd op gegevens van 2017. De gegevens over beschermde soorten zijn houdbaar tot 2020. Indien de in dit rapport beschreven ingreep wijzigt dan wel wordt uitgevoerd na 2020 kan een actualisatie van het onderzoek nodig zijn.

Het onderzoek is uitgevoerd door medewerkers van Koeman en Bijkerk bv. Deze zijn door opleiding, werkervaring en zelfstudie gekwalificeerd voor de door hun uitgevoerde werkzaamheden. Het project is uitgevoerd volgens het kwaliteitshandboek van Koeman en Bijkerk bv. Koeman en Bijkerk beschikt over een NEN-EN-ISO/IEC 17025:2005 accreditatie voor testlaboratoria met nummer L573. Deze accreditatie is geldig tot 1 mei 2021 en voor het eerst verleend op 24 april 2013. Ons kwaliteitsmanagementsysteem bevordert specifieke aandacht voor klanttevredenheid, voor betrouwbaarheid van onderzoeks- en beoordelingsresultaten en voor een heldere, correcte wijze van rapporteren.

2 Gebiedsbeschrijving en voorgenomen werkzaamheden

2.1 Plangebied

Het plangebied bestaat grotendeels uit braakliggend terrein met een oppervlak van circa 1,5 hectare. Het hoofdgebouw op het terrein staat in het zuidelijk deel van het plangebied. Dit gebouw is in verval staat. Ten westen van dit gebouw staat een caravan. Daarnaast zijn in het westelijk deel van het plangebied twee schuren aanwezig waarvan één toegankelijk was. In het noordwestelijk deel van het terrein ligt een kunstmatige vijver waar ten tijde van de veldbezoeken nauwelijks water in stond. In het westen wordt het plangebied begrensd door een houtsingel op een aarden wal. Sommige bomen hebben een flinke stamdiameter en een flinke hoogte, wat ze geschikt maakt voor grotere nesten. Het plangebied bevat een diversiteit aan boom- en kruidensoorten wat verschillende diersoorten aantrekt.

Figuur 1 Luchtfoto met rood omlijnd het plangebied (bron: <http://www.openstreetmap.org>)

2.2 Uit te voeren werkzaamheden

Kroeze & Partners B.V is voornemens de huidige bebouwing te slopen en aanwezige bomen en struiken te kappen. De bebouwing en beplanting moet verwijderd worden ten behoeve van de bouw van 55 woningen.

3 Aanpak inventarisatie

3.1 Relevante soorten

Bureau FaunaX heeft op 7 oktober 2016 een quickscan uitgevoerd in het plangebied. Daaruit is naar voren gekomen dat het gebied mogelijkheden biedt voor verschillende diersoorten namelijk; jaarrond beschermde nesten, vleermuizen, eekhoorn, steenmarter, levendbarende hagedis en hazelworm. Voor bovenstaande diersoorten is in 2017 nader onderzoek verricht, per soort staat de methodiek hieronder beschreven.

3.2 Methodiek vleermuizen

Het onderzoek naar verblijfplaatsen van vleermuizen is uitgevoerd conform het vleermuisprotocol (versie 2017). Twee bezoeken zijn uitgevoerd tijdens de kraamperiode (periode 15 mei tot en met 15 juli), om kraam- en zomerverblijfplaatsen in kaart te brengen. De overige twee bezoeken zijn uitgevoerd tijdens de paarperiode (periode augustus tot en met eind september). In de kraamperiode is tussen de bezoeken een periode van 30 dagen aangehouden, in de paartijd was dit 20 dagen. Tijdens de kraamperiode heeft het de voorkeur om minimaal één bezoek 2 uur voor zonsopkomst uit te voeren, de overige bezoeken worden uitgevoerd na zonsondergang, voor zonsopkomst of rond middernacht. De bezoeken zijn te voet uitgevoerd bij goede weersomstandigheden. Een overzicht van de bezoekdata, tijden en omstandigheden is gegeven in tabel 1. Tijdens het veldbezoek is gelet op roepende dieren en verblijfplaats indicerend gedrag, in- en uitvliegende dieren, baltsvluchten en het zogenaamde zwermen.

Apparatuur

Er is bij het vleermuisonderzoek gebruik gemaakt van een batdetector van het type Petterson D240x, voorzien van opname apparatuur (Zoom H2n). Geluidsopnames van lastig van elkaar te onderscheiden soorten zijn met het programma Batexplorer gedetermineerd.

Tabel 1 Overzicht bezoekdata vleermuizen conform het vleermuisprotocol.

Datum	02-06-2017		09-07-2017		10-08-2017		08-09-2017	
	Begin	Eind	Begin	Eind	Begin	Eind	Begin	Eind
Tijdstip	03:10	05:10	22:05	23:58	21:45	22:45	21:23	23:23
Temperatuur	10 °C	7 °C	19 °C	18 °C	15 °C	14 °C	13 °C	11 °C
Bewolking	Onbewolkt	Onbewolkt	Bewolkt	Bewolkt	Half bewolkt	Bewolkt	Geen	Geen
Windkracht	1 Bft	1 Bft	2 Bft	2/3 Bft	1-2 Bft	1-2 Bft	2 Bft	1-2 Bft

3.3 Methodiek jaarrond beschermde nesten

Voor Buizerd, één van de vogelsoorten met een jaarrond beschermd nest, is een kennisdocument van BIJ12 beschikbaar. Doorgaans gelden de kennisdocumenten,

indien beschikbaar voor een soort, als leidraad tijdens inventarisaties voor nader onderzoek. De inventarisaties van jaarrond beschermde nestplaatsen zijn niet conform het kennisdocument van Buizerd uitgevoerd (BIJ12, 2017). Volgens het kennisdocument kan afwezigheid van een buizerdnest enkel worden aangetoond met vier veldbezoeken in de periode maart tot half mei. Naar verwachting is echter met de gebruikte methode afdoende geïnventariseerd om te bepalen of een roofvogel- of uilennest aanwezig is.

Tijdens twee gerichte bezoeken is er gezocht naar de aanwezigheid en het gebruik van het plangebied door roofvogels of uilen met jaarrond beschermde nesten. Daarnaast is tijdens de andere veldbezoeken gelet op aanwezigheid van roofvogels en uilen. Overdag wordt met name gelet op zichtwaarnemingen, zichtbare nesten en sporen van nesten (nestmateriaal, mest en prooiresten) en 's nachts op roepende jongen en volwassen dieren. De inventarisatie heeft tijdens goede weersomstandigheden plaats gevonden, met een tussenliggende periode van minimaal 10 dagen.

Tabel 2 Overzicht bezoekdata jaarrond beschermde nesten

Datum	11-05-2017		15-06-2017	
	Begin	Eind	Begin	Eind
Tijdstip	10:00	13:30	12:00	13:30
Temperatuur	20 °C		20 °C	
Bewolking	Geen		Half bewolkt	
Windkracht	1		1	

3.4 Methodiek eekhoorn

Tijdens twee gerichte bezoeken is gezocht naar de aanwezigheid en het gebruik van het plangebied door eekhoorns. Het eerste bezoek werd zo snel mogelijk uitgevoerd na gunning omdat te veel bladeren aan de bomen (later in het seizoen) het zicht op nesten verhinderd.

Tabel 3 Overzicht bezoekdata eekhoorn

Datum	11-05-2017		15-06-2017	
	Begin	Eind	Begin	Eind
Tijdstip	10:00	13:30	12:00	13:30
Temperatuur	20 °C		20 °C	
Bewolking	Geen		Half bewolkt	
Windkracht	1		1	

3.5 Methodiek levendbarende hagedis en hazelworm

Tijdens het eerste veldbezoek op 11 mei 2017 zijn 30 tapijttegels uitgelegd van 50 cm bij 50 cm ('plaatjes'). De platen moesten minimaal 1 maand voor de start van het onderzoek worden uitgelegd en de spreiding tussen het 1^e en het laatste bezoek moest ongeveer een maand zijn. De platen zijn half mei geplaatst, hierdoor konden de controle bezoeken (van elk 3 uur) half juni, eind juni en half juli plaatsvinden. Het neerleggen van de platen is gedaan tijdens het eerste bezoek aan het plangebied toen onderzoek werd gedaan naar de steenmarter, jaarrond beschermde nesten en eekhoorns. Tijdens de drie

vervolgbezoeken zijn deze plaatjes gecontroleerd op gebruik door reptielen. Daarnaast zijn plekken bekeken die geschikt lijken voor reptielen zoals steenhopen, boomstronken en putten.

Tabel 4 Overzicht bezoekdata levendbarende hagedis en hazelworm

Datum	11-05- 2017		15-06-2017		26-06-2017		19-07-2017	
	Begin	Eind	Begin	Eind	Begin	Eind	Begin	Eind
Tijdstip	10:00	13:30	12:00	13:30	15:00	16:00	10:00	11:00
Temperatuur	20 °C		20 °C		20 °C		22 °C	
Bewolking	Geen		Half bewolkt		Geen		Grotendeels bewolkt	
Windkracht	1		1		2		3	

3.6 Methodiek steenmarter

Methodie steenmarter

Tijdens het eerste veldbezoek is het gebouw geheel uitgekamd op sporen van steenmarter en op geluid- of zichtwaarnemingen. Tijdens de andere bezoeken is het gebouw eveneens kort betreden om aanvullende informatie op te doen.

Tabel 5 Data van het nader onderzoek

Datum	11-05-2017	
	Begin	Eind
Tijdstip	10:00	13:30
Temperatuur	20 °C	
Bewolking	Geen	
Windkracht	1	

4 Betekenis plangebied voor beschermde soorten

In dit hoofdstuk is de betekenis van het plangebied voor beschermde soorten beschreven op basis van de resultaten van de inventarisatie. Er zijn in totaal twee soorten vleermuizen in het plangebied aangetroffen, namelijk; gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*) en rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*). De steenmarter (*Martes foina*) is tevens in het plangebied aangetroffen.

4.1 Vleermuizen

Gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*)

Verblijfplaatsen

Er zijn in het plangebied geen verblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis aangetroffen. Tijdens het onderzoek zijn wel baltsende gewone dwergvleermuizen aangetroffen, maar op basis van kenmerken van het gebouw en omdat er binnen in het gebouw is gekeken, is een paarverblijfplaats in het gebouw uitgesloten. Het is aannemelijk dat er een paarverblijfplaats in het Pannenkoekenhuis de Oude Hof zit, dit valt echter buiten het plangebied.

Vliegroutes

Het plangebied heeft geen duidelijke functie als vliegroute. De bomenlaan die tussen het plangebied en voetbalveld ligt vormt ook geen essentiële vliegroute voor vleermuizen.

Foerageergebieden

Tijdens alle bezoeken zijn foeragerende gewone dwergvleermuizen aangetroffen, dit was met name langs de eiken die bij het gebouw staan (figuur 2). Er zijn telkens niet meer dan twee gewone dwergvleermuizen tegelijkertijd foeragerend waargenomen.

Rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*)

Verblijfplaatsen

Er zijn in het plangebied geen verblijfplaatsen van rosse vleermuizen aangetroffen, het ontbreken van geschikte holten in de bomen is hier tevens de oorzaak van. Rosse vleermuizen verblijven nooit in bebouwing, maar alleen in boomholtes. Tevens toont de rosse vleermuis geen enkele binding met het gebied.

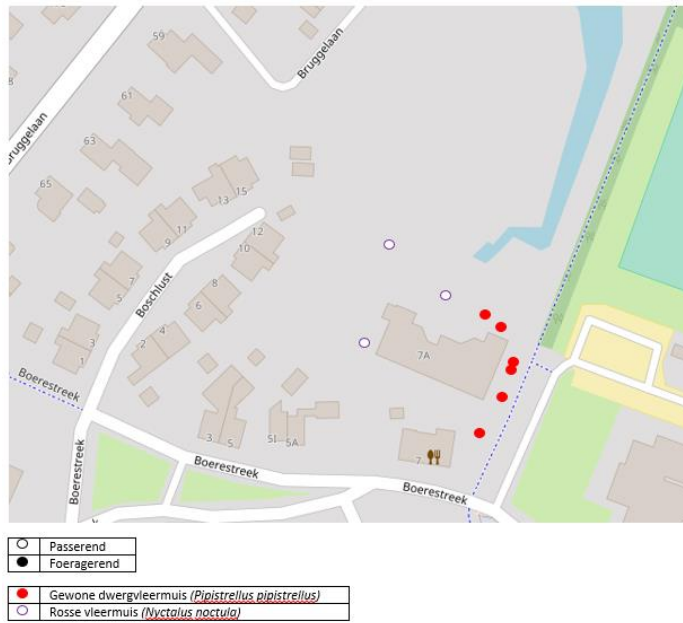
Vliegroutes

Het plangebied heeft geen duidelijke functie als vliegroute. De rosse vleermuis is tevens niet afhankelijk van bepaalde structuren binnen het plangebied voor zijn vliegroute, omdat hij veel hoger vliegt.

Foerageergebieden

Tijdens het onderzoek zijn geen foeragerende rosse vleermuizen aangetroffen.

Figuur 2 Overzicht foeragerende en passerende vleermuizen die tijdens de gehele onderzoeksperiode zijn waargenomen (bron: openstreetmap.org)

Figuur 3 Overzicht met locaties baltslocaties gewone dwergvleermuis van de twee paarbezoeken (bron: openstreetmap.org)

4.2 Jaarrond beschermde nesten

Tijdens alle veldbezoeken zijn geen jaarrond beschermde nesten aangetroffen of aanwijzingen dat deze zich binnen het plangebied bevinden. Tijdens het eerste veldbezoek op 11 mei is zo goed mogelijk gezocht naar zichtbare nesten. De bomen waren deels al bebladerd wat het zoeken bemoeilijkte.

De overige veldbezoeken vonden grotendeels plaats tijdens het broedseizoen van roofvogels en uilen. Tijdens deze bezoeken zijn geen aanwijzingen gevonden dat roofvogels of uilen zich in het terrein ophouden zoals prooiresten, braakballen, poep of geluid- en zichtwaarnemingen. Als er in het gebied een broedgeval van een jaarrond beschermd nest was geweest, zoals van Buizerd, had dit zeker opgemerkt moeten worden tijdens minstens één van de veldbezoeken.

4.3 Eekhoorn

Tijdens het eerste veldbezoek, op 11 mei 2017, is de bomensingel aan de westzijde geheel nagelopen op aanwijzingen van gebruik van het plangebied door eekhoorn. De bomen in de rest van het gebied waren vrij iel als nestboom en bevatten duidelijk zichtbaar geen nesten.

Op 11 mei 2017 zijn resten van dennenappels gevonden die door een eekhoorn waren opgegeten. Er zijn geen nesten aangetroffen binnen het plangebied. Net ten noorden van het plangebied bevond zich mogelijk wel een eekhoornnest. Tijdens de veldbezoeken zijn geen eekhoorns waargenomen.

4.4 Levendbarende hagedis en hazelworm

Er is viermaal gericht gezocht naar de aanwezigheid van reptielen in het plangebied. De eerste keer is enkel op natuurlijke plaatsen gezocht, de overige drie keer ook op en onder de neergelegde plaatjes. Tijdens geen enkel bezoek zijn reptielen aangetroffen terwijl er volop mogelijkheden waren in de vorm van steenhopen, boomstronken en putten.

4.5 Steenmarter

Met name het hoofdgebouw is interessant voor steenmarter. Hierin zijn direct tijdens het eerste veldbezoek volop sporen gevonden van steenmarter; poep op de vloer en vermoedelijke latrines in hoeken van het plafond. Ook is aan de plafondplaten overal geknaagd.

Tijdens alle bezoeken overdag is de steenmarter gehoord en op 19 juli is de steenmarter ook gezien op de plafondplaten. Er is geen interactie gehoord met andere steenmarters; vermoedelijk is het een solitair mannetje. Indien er een vrouwtje met jongen had gewoond, hadden tijdens bezoeken in de zomer meerdere dieren gehoord moeten worden. Meestal hebben steenmarters meerdere schuilplekken. Omdat de steenmarter

tijdens ieder bezoek is vastgesteld, is het waarschijnlijk dat dit dier zijn hoofdverblijf in dit gebouw heeft. Het gehele plangebied maakt waarschijnlijk deel uit van het foerageergebied van de steenmarter.

5 Effectbeoordeling

In onderstaande paragrafen wordt het effect van de voorgenomen ingreep op vleermuizen en steenmarter besproken. De overige soorten waar onderzoek naar gedaan is komen niet in het gebied voor. Er zijn geen reptielen of jaarrond beschermde vogelnesten aangetroffen. Eekhoorns foerageren in het gebied maar hebben hun nest elders. De geplande werkzaamheden zullen op deze soorten dan ook geen of weinig invloed hebben.

5.1 Vleermuizen

Effect op de functionaliteit van de verblijfplaatsen

Er zijn in het plangebied geen verblijfplaatsen van vleermuizen aangetroffen. Er is dan ook geen sprake van aantasting of verstoring van verblijfplaatsen.

Overige functies

Er is in het plangebied geen druk bezochte vliegrouete aanwezig, wel wordt het plangebied gebruikt als foerageergebied. Het foerageergebied betreft echter geen essentieel foerageergebied, aangezien de aantallen die er foerageren klein zijn (maximaal twee vleermuizen per bezoek) en er voldoende alternatieven in de nabije omgeving aanwezig zijn.

Effect op het aanbod aan verblijfplaatsen (kwantiteit)

Er zijn in het plangebied geen verblijfplaatsen van vleermuizen aangetroffen, er is dus ook geen effect op het aanbod van verblijfplaatsen.

Staat van instandhouding

Er is geen sprake van aantasting of verstoring verblijfplaatsen. De werkzaamheden doen geen afbreuk aan de staat van instandhouding van de aangetroffen vleermuizen.

Beoordeling ten aanzien van verbodsbepalingen

Er worden geen verbodsbepalingen overtreden. Er is geen sprake van “vernielen of beschadigen verblijfplaatsen (Wnb art. 3.5.4)” dan wel van “opzettelijk verstoring (Wnb art. 3.5.2)”

5.2 Steenmarter

De steenmarter huist in het hoofdgebouw en zal door sloop van dit gebouw vermoedelijk zijn hoofdverblijf verliezen en mogelijk deels zijn foerageergebied. Omdat onder de huidige, nieuwe wetgeving nog geen jurisprudentie bestaat voor steenmarter is navraag gedaan bij de provincie omtrent hun beleid. De provincie Friesland gaf aan dat steenmarter is vrijgesteld ten aanzien van ruimtelijke ontwikkelingen (Provinciale staten van Fryslân, 2016). Hierbij geldt de vrijstelling alleen voor het opzettelijk vangen (en

herplaatsen) alsmede het opzettelijk vernielen van vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen.

Effect op de functionaliteit van de verblijfplaatsen

Rust- en verblijfplaats

Er is in het gebouw een verblijfplaats van steenmarter. Door de sloop zal deze verloren gaan.

Foerageergebied

Het is zeer aannemelijk dat het omliggende gebied behoort tot het foerageergebied van de steenmarter. In Nederland behoort de territoriumgrootte van een mannetje 80-700 hectare. Voedsel wordt gezocht langs (lijnvormige) landschapselementen zoals groenstroken, heggen, bosjes, greppels, dit is in de omgeving voldoende aanwezig. Er zijn dus voldoende alternatieven voorhanden.

Effect op het aanbod aan verblijfplaatsen (kwantiteit)

Het aanbod aan verblijfplaatsen zal dalen.

Staat van instandhouding

Steenmarter is niet opgenomen op de Rode Lijst voor zoogdieren. De landelijke staat van instandhouding is gunstig. Het aanbod aan verblijfplaatsen zal mogelijk minder worden, maar dit is zo gering dat de werkzaamheden geen afbreuk doen aan de staat van instandhouding van de steenmarter.

Beoordeling ten aanzien van verbodsbepalingen

Het vernielen of beschadigen van een verblijfplaats is een overtreding van de Wet natuurbescherming (*Wnb art. 3.5.4v*). De provincie Friesland geeft echter aan dat steenmarter is vrijgesteld ten aanzien van ruimtelijke ontwikkelingen.

6 Conclusies

6.1 Overtreding verbodsbepalingen

Vleermuizen

Ten aanzien van de aangetroffen vleermuizen worden geen verbodsbepalingen overtreden. Voor het uitvoeren van de werkzaamheden wordt geen ontheffing Wet natuurbescherming nodig geacht.

Steenmarter

De steenmarter is aanwezig in het hoofdgebouw en is een nationaal beschermde soort (artikel 3.10 Wet Natuurbescherming). In Friesland geldt een vrijstelling ten aanzien van ruimtelijke ontwikkeling voor o.a. het opzettelijk vernielen van vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen. Indien men onderstaande werkwijze (paragraaf 6.2) aanhoudt, is geen ontheffing van de Wet natuurbescherming nodig.

6.2 Maatregelen steenmarter

Doel van de maatregelen is het voorkomen van overtreding van verbodsbepalingen.

Tussen augustus en februari kan wat betreft de steenmarter gesloopt worden. In deze periode kunnen eventuele jongen zichzelf redden. Voor steenmarter dient het gebouw voorafgaand aan de sloop ongeschikt worden gemaakt zodat er geen steenmarter aanwezig is tijdens de sloop. Door onder ecologische begeleiding een deel van het dak te verwijderen wordt het gebouw ongeschikt gemaakt voor steenmarter. Dit dient minstens een dag van te voren te gebeuren, liefst zo laat mogelijk op de dag omdat de steenmarter nachtactief is. Een ter zake deskundige kan op de dag van sloop vaststellen of de steenmarter vertrokken is, en zo niet, hoe verder te handelen.

6.3 Aanbevelingen

Onderstaande maatregelen zijn niet noodzakelijk om overtreding te voorkomen, maar worden vanuit het oogpunt van zorgplicht wel aanbevolen.

Uitvoering van de werkzaamheden in de periode maart tot oktober heeft een verstorend effect op vleermuizen die het plangebied gebruiken als migratieroute of foerageergebied, wanneer dit 's avonds gebeurt. Geadviseerd wordt in deze periode geen werkzaamheden uit te voeren waarbij gebruik wordt gemaakt van kunstlicht.

Voor nieuwbouw wordt aanbevolen om natuurinclusief te bouwen, dit betekend alvast tijdens het bouwen rekening te houden met gebouw bewonende soorten zoals vleermuizen, maar ook huismussen en gierzwaluwen. Dit kan doormiddel van het inmetelen van speciale nest- of verblijfskasten. Voor dergelijke voorzieningen zijn ook punten te behalen in het kader van een BREEAM-certificering van de nieuwbouw.

Door in de nieuwe woonwijk groen zoals bomen, struiken, bloemen en kruiden op te nemen en een waterpartij zoals een vijver of sloot, nemen de kansen op verschillende diersoorten toe. Vaak ervaren bewoners een groene woonomgeving als pluspunt. In een waterpartij met een flauwe oever zijn de kansen groot op amfibieën en libellen. Door kruiden in te zaaien worden verschillende insecten aangetrokken zoals dagvlinders. Indien mogelijk kunnen een aantal grote bomen behouden worden en kunnen deze onderdeel worden van de groenstructuur in de nieuwe wijk. Oude bomen geven een extra dimensie aan de woonomgeving.

Door inbouwstenen voor huismussen en vleermuizen te gebruiken worden deze soorten uitgenodigd gebruik te maken van de nieuwe bebouwing zonder dat ze voor overlast zorgen. Al deze soorten kunnen een steuntje in de rug goed gebruiken. Om in de toekomst problemen met steenmarter te voorkomen, is het handig om te zorgen dat de nieuwe bebouwing geen toegangsmogelijkheden bevat (5 centimeter is al genoeg) en de eerste paar rijen dakpannen vast te zetten. Ook dienen muren zoveel mogelijk glad afgewerkt te zijn en geen objecten tegen gebouwen aan te staan die als 'opstapje' kunnen dienen voor de steenmarter. In de nabije omgeving zou een alternatief voor de steenmarter aangeboden kunnen worden, zoals een speciale marterkast. Als steenmarter een alternatief accepteert is de kans klein dat hij zich alsnog in een woning vestigt. Steenmarters leven namelijk solitair en bewaken een territorium.

7 Literatuur

BIJ12, 2017. Kennisdocument gewone dwergvleermuis, versie 1.0.

Bureau FaunaX (2016). Ecologische quickscan sloop miniatuurpark Appelscha. Rapport 16084, Bureau FaunaX, Gorredijk.

Provinciale staten van Fryslân (2016) Verordening Wet natuurbescherming Fryslân 2017. Provinciale staten van Fryslân.

Zoogdiervereniging (2017) Vleermuisvakberaad Netwerk Groene Bureaus, Vleermuisprotocol 2017, maart 2017. www.netwerkgroenebureaus.nl en www.zoogdiervereniging.nl

Bijlage I Wettelijk kader

II.1 Inleiding

Vanaf 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming (kortweg: Wnb) in werking. Deze wet vervangt de Flora- en faunawet, de Natuurbeschermingswet 1998 en de Boswet. Met de inwerkingtreding van de Wnb zijn de provincies het bevoegde gezag voor de ontheffing- en vergunningverlening voor plannen en projecten en voor het vaststellen van vrijstellingsregelingen. Bij provincie overschrijdende projecten is dit de minister van EZ.

Deze bijlage vat het wettelijk kader samen voor toetsing van ruimtelijke ingrepen en andere handelingen. In paragraaf II.2 komen algemene bepalingen van de wet aan de orde. Gebiedsbescherming is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 2 Natura 2000-gebieden' en is hier samengevat in paragraaf II.3. De bescherming van soorten is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 3 Soorten' en in deze bijlage samengevat in paragraaf II.4. De bescherming van bomen en bos is in de wet beschreven in 'Hoofdstuk 4 Houtopstanden, hout en houtproducten'. Dit laatste hoofdstuk en andere onderdelen van de Wnb zoals jacht, schadebestrijding, overlastbestrijding, faunabeheer en omgang met exoten maken geen deel uit van deze bijlage.

II.2 Algemene bepalingen

Art 1.10 De Wet natuurbescherming is gericht op:

- het beschermen en ontwikkelen van de natuur, mede vanwege de intrinsieke waarde, en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit;
- het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de natuur ter vervulling van maatschappelijke functies, en
- het verzekeren van een samenhangend beleid gericht op het behoud en beheer van waardevolle landschappen, vanwege hun bijdrage aan de biologische diversiteit en hun cultuurhistorische betekenis, mede ter vervulling van maatschappelijke functies.

Art 1.11 Zorgplicht:

Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving. De zorg houdt in elk geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen kunnen worden veroorzaakt voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten:

- a. dergelijke handelingen achterwege laat, dan wel,
- b. indien dat achterwege laten redelijkerwijs niet kan worden gevergd, de noodzakelijke maatregelen treft om die gevolgen te voorkomen, of
- c. voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk beperkt of ongedaan maakt.

Art 1.12 Gedeputeerde staten van de provincies dragen zorg voor:

- het nemen van de nodige maatregelen voor de bescherming, de instandhouding of het herstel van biotopen en leefgebieden in voldoende gevarieerdheid voor alle van nature in het wild levende vogelsoorten en planten en dieren en hun habitats van bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn en habitattypen van bijlage I van de Habitatrichtlijn;
- het behoud of het herstel van een gunstige staat van instandhouding van de met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende van nature in het wild voorkomende dier- en plantensoorten;
- de totstandkoming en instandhouding van een samenhangend landelijk ecologisch netwerk, genaamd Natuurnetwerk Nederland.

Gedeputeerde staten kunnen gebieden buiten het Natuurnetwerk Nederland aanwijzen die van provinciaal belang zijn vanwege hun natuurwaarden of landschappelijke waarden, met inachtneming van hun cultuurhistorische kenmerken. Deze gebieden worden aangeduid als 'bijzondere provinciale natuurgebieden' en 'bijzondere provinciale landschappen'.

II.3 Natura 2000-gebieden

De Wnb heeft tot doel het beschermen en in stand houden van Natura 2000-gebieden.

Relevante wettelijke bepalingen

De beoordeling van projecten en andere handelingen wordt geregeld in artikel 2.7 tot en met artikel 2.9. Aanwijzingsbesluiten geven de instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van de leefgebieden voor vogels van de Vogelrichtlijn, de natuurlijke habitats en de habitats van soorten van de Habitatrichtlijn. De instandhoudingsmaatregelen zijn voor elk gebied beschreven in het beheerplan. Tevens beschrijft het beheerplan welke handelingen en ontwikkelingen in het gebied en daarbuiten het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar brengen. Voor het uitvoeren van plannen of projecten kan GS de verplichting opleggen tot preventieve of herstelmaatregelen. Dit is niet van toepassing indien voor het plan of project een (omgevings)vergunning is verleend.

Beoordeling van plannen en projecten

Art. 2.7 Voor een plan dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van een Natura 2000-gebied, en dat afzonderlijk of in combinatie (in cumulatie) met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een Natura 2000-gebied, is een **passende beoordeling** noodzakelijk.

Er is een **vergunning** nodig van GS voor projecten of andere handelingen die de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kunnen verslechteren of een significant verstrend effect kunnen hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen. De bevoegdheid ten aanzien van de vergunningverlening ligt bij GS van de provincie waarin het project wordt uitgevoerd.

Er geldt een **uitzondering op de vergunningprocedure** op grond van de Wet natuurbescherming: als via een andere wettelijke bepaling een passende beoordeling verplicht is (bijvoorbeeld op grond van de Tracéwet of de Spoedwet wegverbreding) voor de besluitvorming.

Art. 2.9 Géén vergunning is nodig:

- Als het project of de handeling is opgenomen in een Natura 2000-beheerplan of in een vastgesteld programma voor Natura 2000-gebieden (zoals de PAS). Voorwaarde is dat 1) ten aanzien van het plan of het programma een passende beoordeling van projecten is uitgevoerd waaruit de zekerheid is verkregen dat het project de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied niet zal aantasten, en 2) dat het bestuursorgaan dat het plan of programma heeft vastgesteld, tevens bevoegd gezag is voor vergunningverlening of dat dit bestuursorgaan heeft ingestemd heeft met het plan of programma.
- Als het project of de handeling al bestond of bekend was op de referentiedatum 31 maart 2010 of later als het gebied later is aangewezen (ook wel bekend als bestaand gebruik).
- Als het project of de handeling behoort tot door PS bij verordening aangewezen categorieën van gevallen.

Toelichting op begrippen

Habitattoets

De habitattoets is de verzamelnaam van toetsingen van effecten van plannen en projecten op de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. In beginsel worden de effecten van plannen en projecten op Natura 2000-gebieden 'passend beoordeeld'. Als er kans is op significant negatieve effecten en mitigerende maatregelen bij de beoordeling zijn betrokken wordt gesproken over een '**passende beoordeling**'. Om procedurele redenen kan er voor worden gekozen om een **oriëntatiefase** – soms ook wel '**voortoets**' genoemd – te doorlopen. De inhoudelijke studie is in de oriëntatiefase in grote lijnen identiek aan een passende beoordeling, echter mitigerende maatregelen zijn bij de oriëntatiefase niet bij de beoordeling betrokken. Als de conclusie is dat significante negatieve effecten niet op voorhand kunnen worden uitgesloten en maatregelen nodig zijn om significant negatieve effecten met zekerheid te voorkomen, zal alsnog een passende beoordeling nodig zijn.

Mitigerende maatregelen

Mitigerende maatregelen zijn maatregelen ter voorkoming of beperking van het (mogelijke) effect van het project of andere handeling en deze maatregelen zijn onlosmakelijk verbonden zijn met een project / andere handelingen

Cumulatieve effecten

Voor de habitattoets geldt uitdrukkelijk dat voor elke activiteit onderzocht moet worden of er mogelijke significante effecten zijn als gevolg van de activiteit afzonderlijk en in combinatie met andere plannen en projecten. In het laatste geval moeten de gezamenlijke ofwel cumulatieve effecten beoordeeld worden in het licht van de

instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Het gaat daarbij om alle plannen en projecten die op bestuurlijk niveau zijn goedgekeurd en die nog niet (volledig) zijn gerealiseerd.

Significantie

Van significante effecten kan sprake zijn als ten gevolge van het plan of project realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen wordt bemoeilijkt of onmogelijk wordt gemaakt. In de Leidraad bepaling Significantie is het begrip 'significante gevolgen' toegelicht.¹

Externe werking

Ook activiteiten buiten het Natura 2000-gebied kunnen vergunningplichtig zijn als die activiteiten negatieve effecten op het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied (kunnen) veroorzaken. Dit wordt de 'externe werking' van de bescherming genoemd.

Programma Aanpak Stikstof

Op 1 juli 2015 is de Programma Aanpak Stikstof (PAS) in werking getreden. Dit programma geeft met een gericht pakket van herstelmaatregelen enerzijds waarborgen voor behoud en herstel van stikstofgevoelige habitats en leefgebieden van soorten en biedt anderzijds ruimte voor nieuwe economische activiteiten. Voor projecten die vermeld zijn op een lijst met prioritaire projecten is op voorhand ruimte gereserveerd. Voor nieuwe projecten (niet-prioritair) geldt bij een toename van stikstofdepositie op een stikstof gevoelig habitat met thans al een overschrijding het volgende:

- Activiteiten met een stikstofdepositie vanaf 1 mol/ha/jaar zijn vergunningplichtig.
- Activiteiten met een stikstofdepositie onder 0,05 mol/ha/jaar zijn niet vergunningplichtig.
- Voor activiteiten met een stikstofdepositie tussen 0,05 mol/ha/jaar – 1 mol/ha/jaar moet voor het Natura 2000-gebied worden nagegaan wat de actuele geldende grenswaarde is. Bij 95% uitgegeven depositieruimte wordt de grenswaarde verlaagd naar 0,05 mol/ha/jaar; dan is dus een vergunning nodig bij een stikstofdepositie hoger dan 0,05 mol/ha/jaar (anders bij 1 mol/ha/jaar)

De omvang van de stikstofdepositie als gevolg van een project moet worden vastgesteld aan de hand van het rekenmodel AERIUS Calculator.

---

¹ Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. Publicatie Steunpunt Natura 2000, versie 27 mei 2010.

II.4 Soorten

Verbodsbepalingen

De Wnb onderscheid bij de bescherming van soorten drie beschermingsregimes met elk hun eigen verbodsbepalingen:

Art. 3.1 Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn (VR)

Het is verboden in het wild levende vogels (VR artikel 1):

- lid 1. opzettelijk te doden of te vangen;
- lid 2. opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren te vernielen of te beschadigen of nesten van vogels weg te nemen;
- lid 3. eieren van vogels te rapen en deze onder zich te hebben;
- lid 4. vogels opzettelijk te storen;
- lid 5. Het verbod, bedoeld in het vierde lid, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Het ministerie heeft een lijst gemaakt van soorten vogels die hun nest doorgaans het hele jaar door of telkens opnieuw gebruiken. Deze nesten zijn jaarrond beschermd². Voor andere soorten geldt dat de nesten alleen beschermd zijn wanneer zij (in het broedseizoen) in gebruik zijn.

Art. 3.5 Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn (HR)

Het is verboden:

- lid 1. in het wild levende **dieren** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage II, VvBonn Bijlage I) in hun natuurlijk verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen;
- lid 2. dieren, als bedoeld in het eerste lid, opzettelijk te verstoren.
- lid 3. eieren van dieren, als bedoeld in het eerste lid, in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
- lid 4. de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren, als bedoeld in het eerste lid, te beschadigen of te vernielen.
- lid 5. **Planten** (HR bijlage IV, VvBern Bijlage I) in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Art. 3.10 Beschermingsregime andere soorten

Lid 1) Onverminderd artikel 3.5, lid 1, 4 en 5, is het verboden:

- onderdeel a. in het wild levende **zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers** van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel A, bij de Wet natuurbescherming, opzettelijk te doden of te vangen;
- onderdeel b. de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld onder a opzettelijk te beschadigen of te vernielen;

---

² Zie de Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingrepen, ministerie van LNV, augustus 2009.

onderdeel c. **planten** genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij de Wet natuurbescherming, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Ontheffingen en vrijstellingen (zie ook Figuur 4)

Gedeputeerde staten kunnen een ontheffing verlenen van verboden die gelden voor Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn (Art 3.3), Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn (Art 3.8) en Beschermingsregime andere soorten (Art 3.10 lid 2). Provinciale staten en de Minister kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van deze verboden (Art 3.3, Art 3.8)

Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend als aan de volgende voorwaarden is voldaan:

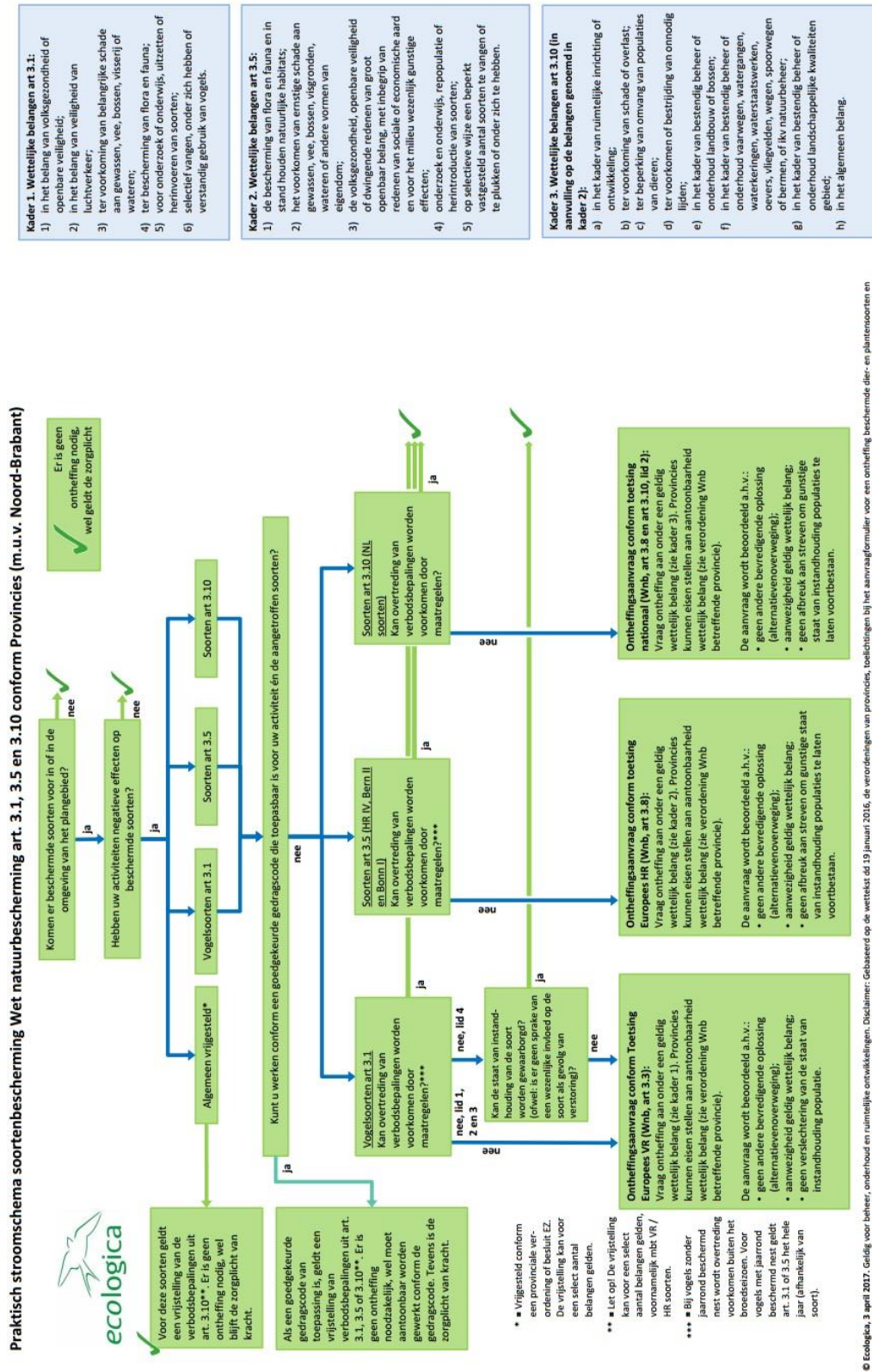
- er bestaat geen andere bevredigende oplossing,
- er is voldaan aan een in Art 3.3 dan wel Art 3.8 genoemd belang,
- er is geen sprake van een verslechtering van de (gunstige) staat van instandhouding (Svl) van de desbetreffende soort.

Aan een ontheffing kunnen voorwaarden worden gesteld om schade te beperken of te compenseren zodat er geen afbreuk wordt gedaan aan de Svl.

Art 3.3, Art 3.8 De verboden voor zijn niet van toepassing op handelingen ten behoeve van instandhoudingsmaatregelen en handelingen in het kader van een Natura 2000-beheerplan of een vastgesteld programma (zoals bijvoorbeeld de PAS).

Art. 3.10 Voor soorten vallend onder '*Beschermingsregime andere soorten*' kan de provincie een vrijstelling verlenen voor handelingen in het kader van de **ruimtelijke inrichting of ontwikkeling** van gebieden en **bestendig beheer of onderhoud**.

Art. 3.31 De hierboven genoemde verboden onder de drie beschermingsregimes zijn niet van toepassing op handelingen die zijn beschreven in en aantoonbaar worden uitgevoerd overeenkomstig een door Onze Minister goedgekeurde **gedragscode** en die plaatsvinden in het kader van bestendig beheer of onderhoud en ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

Figuur 4 Stroomschema soortenbescherming Wet Natuurbescherming art. 3.1, 3.5 en 3.10